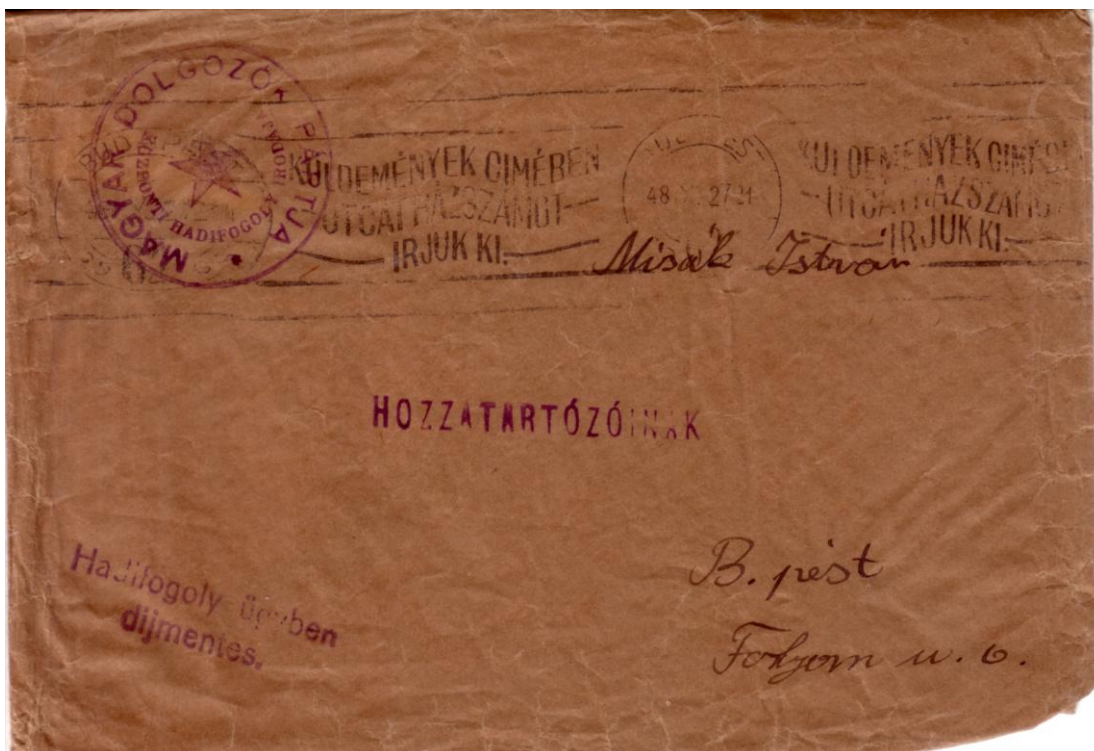
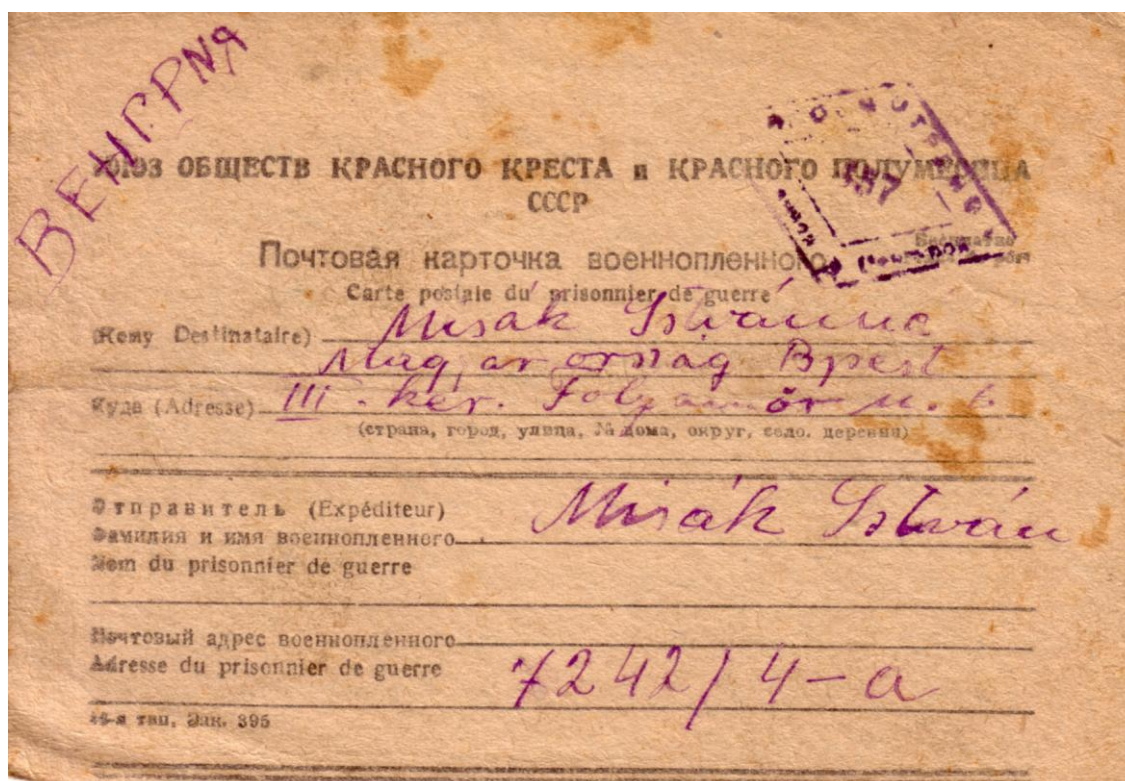

Emlékezet, megemlékezés – elbeszélt történelem („oral history”) az iskolában

Bánki István

Az újabb történetírás (történettudomány) egyre inkább elszakad a nagy ívű történelmi modellektől, átértékeli a „nagy narratívákat”. Ennek jegyében növekvő figyelmet szentel a történelem, az események személyes nézeteinek – a történészi megközelítésekben egyre inkább megjelenik az, amit az érintettek gondoltak a világukról és benne saját magukról. Ezzel összefüggésben mindinkább teret kap, sőt, önálló kutatási iránnyá fejlődött a szóbeliségben élő, interjúkban, beszélgetésekben, visszaemlékezésekben elérhető emlékezet feltárása (oral history), illetve a történelem személyes vonatkozásaihoz (pl. tárgyi emlékeihez) kapcsolódó történelmi kutatás. Kérdés, ez a szemléleti és módszertani váltás mennyiben, hogyan jelenhet meg az iskolai oktatásban.

Mit nyújt az elbeszélte történet?

A rendszerváltást követően megváltozott a történelemtanítás helyzete. Az 1990-es évek második felétől számos „hivatalos” nézet látott napvilágot arról, hogy mi is az általános és középiskolai történelemtanítás célja, a tanár feladata. A meg-megújuló viták közepette is kiforrni látszik az a nézet, hogy a történelemnek tényanyagot és az arra épülő absztrakciókat közlő és számon kérő, zárt és merev tantárgyból sokkal inkább képességfejlesztő, nyitott, rugalmas, szemléletet formáló tárggyá kellene válnia. Ezt a gondolatot tükrözi az elsődleges források oktatásba vonásának, sőt, középpontba állításának jól érzékelhető törekvése a tantervekben, követelményekben, taneszközökben és a tantárgyi kimenetet szabályozó érettségi vizsgán. Az elsődleges, közvetlen források sorába, úgy tűnik, könnyen beilleszthetők a személyes történet tárgyi és szöveges emlékei. A személyes sorsok élmények, nézőpontok megjelenésének (nyilván elsősorban a 20. századból, onnan is még inkább a század második feléből) igen komoly motiválóereje lehet: a mikrotörténeti megközelítés (szemben a makrotörténet narratíváival) fokozottan életszerűvé teszi a diákok számára a történelmet, sokkal inkább alkalmas arra, hogy kapcsolatot találjanak közte és az őket körülvevő valóság (illetve az arról alkotott képük, abban gyökerező narratíváik) között. Az ebből fakadó „személyesség”, illetve „érintettség” érzése gyakran problémák önálló felvetésére, megfogalmazására sarkallja, aktív (aktívabb) megismerésre, befogadásra készíti őket. Motiválóerővel bír(hat) továbbá, hogy a mikrotörténet emlékei, történetei nemcsak papíron,

„tankönyvi” formában, hanem többféle médiumon, sőt, élő emberek által is megjelenhetnek a tanítási órákon.

„Népszerű” történelem

Mindemellett az úgynevezett „népszerűsítő” (másként ismeretterjesztő) történelmi produkciókban régóta jelen van az elbeszélte történelem – a filmekben a történészek, szakértők mellett egyre gyakrabban szólnak meg (nagyjából a második világháború idejétől kezdve) az események résztvevői, szemtanúi. Ezek a személyes megjelenések leggyakrabban valamilyen jelentős történelmi esemény (pl. csaták, politikatörténet, katasztrófák stb.) bemutatásához kötődnek, és a nagy ívű történelmi folyamatok, események (makrotörténet) kapcsolatát világítják meg a személyes sorsokkal, szerepekkel, tettekkel, érzésekkel (mikrotörténet). Az így megjelenített kapcsolódás kétoldalú: egyfelől mutatja, hogy az események hogyan hatottak a szereplőkre, másfelől viszont azt is, milyen egyéni szerepvállalások, érzetek, motivációk stb. formálták az eseményeket. Mindez persze a megelőző, gondos történészi – szerkesztői, szakértői – munka eredménye (interjúalanyok, visszaemlékezők felkutatása, az interjúk kezelése, kontextusba helyezése, hitelességének vizsgálata egyéb dokumentumok tükrében stb.), illetve hatása a médiumban rejlő lehetőségek (filmes, internetes technikák – vágások, animációk, dokumentumok, tárgyi emlékek, archív felvételek stb. beillesztése, a gesztusok, metakommunikáció kiemelése stb.) jó kihasználásában gyökerezik. Emiatt egyfelől a történelemtanításban eleve nehéz „versenyezni” az ilyen megjelenítésekkel (az ilyen típusú alkotások maguk is leginkább feldolgozandó ismereti forrásként jelenhetnek meg), másfelől maguk az elbeszélte források lényegében „preparálva”, „konyhakészen” kerülnek terítékre, már nem igényelnek további önálló kezelést, feldolgozást.

Forrás vagy illusztráció?

A „hagyományos” – alapvetően makrotörténeti megközelítésű, „nagy narratívákat” közvetítő történelmi oktatásban és az ehhez kapcsolódó taneszközökben leginkább a történet kísérője, illusztrációja maga a történelmi forrás, dokumentum. A kevésbé hagyományos, forrásközpontú oktatásban is meglehetősen ritka az olyan könyv, óraterv stb., amelyikben koherensen összeáll egy-egy „lecke”, tananyag, az abban megjelenő folyamat, összefüggésrendszer a forrásokból levont következtetésekre építve. Az ilyen eszközökben is az a jellemző (egyelőre), hogy a

források sok esetben a tankönyvi narrációhoz kapcsolódó illusztráció szerepét töltik be, illetve egy-egy részjelenség, mozzanat alaposabb vizsgálatát, „részprobléma” felvetését teszik lehetővé. A jelenség mögött lényegi, elvi okként (eltekintve az esetleges szerzői következetlenségtől, hibáktól) nyilvánvalóan mennyiségi tényezők állnak. A nagy narratíva, a széles horizontú (egyetemes és nemzeti) makrotörténeti feldolgozása nehezen egyeztethető össze időben egyes részletekkel, forrásokkal való „piszmogással” – bár minden történész és tanár tudja, hogy ez a tevékenység adja a történeti megismerés lényegét, s részben ez adja az önálló, aktív befogadásra motiváló erőt. Márpedig ha a hagyományos (elsősorban írott, valamilyen formában hivatalos vagy a történeti kutatásban „bevett”, „kanonizált”) történeti források feldolgozása sok időt vesz el, még inkább igaz ez az elbeszélte történelem szóbeli és tárgyi emlékeire alapvető „fésületlenségük”, illetve a források bősége, a nézőpontok, kontextusok sokfélesége miatt. Emiatt félő, hogy ugyancsak illusztrációvá válhatnak a makrotörténeti megközelítéshez, noha ennek a forráscsoportnak az értékét még annyira sem illusztrálóereje, hanem a feldolgozásukban rejlő lehetőségek – a nézőpontok, forráskritikai szempontok azonosítása, a személyes élethorizonttal való kapcsolat feltárása, a makrotörténethez való visszacsatolás – adják.

Sajátosságok, nehézségek

Az elbeszélte történelem kutatásának jellemzője a források bősége, és egyben az utóbbi időben (a kutatás megélénkülésének köszönhetően) az elérhető forrásanyag folyamatos, nagy léptékű bővülése – egyre több internetes oldal, archívum kínál ilyen típusú, különböző fokon feldolgozott forrásokat a teljes, „vágatlan” szövegű interjúktól a nyelvileg stilizált, egyfajta kontextusba illesztett szövegeken át a jegyzetelt, magyarázatokkal ellátott anyagokig. Egyre több tanulmány, kiadvány jelenik meg magyar nyelven (is), amely alapvetően az elbeszélte történelem kutatására építi megállapításait vagy éppen az ilyen típusú kutatásoknak az eredményeit rögzíti. Ez megkönnyíti a szakemberek, tanárok dolgát, ugyanakkor nem változtat azon, hogy az elbeszélte történelem forrásainak kezelése meglehetősen más, lényegesen összetettebb feladat a „laikus” – diák – számára, mint a taneszközökben is megszokott, konvencionálisabb történeti forrásoké. Ha túlságosan is előkészített (preparált) a forrásanyag, elvész az órai feldolgozás motiválóereje, háttérbe szorul a tanulói önállóság, a problémafelvetés. Nem megkerülhető feladat így tehát a források kontextualizálása, illetve a kontextusba helyezés valamilyen lépéseinek elvégzése (a forráskritikai, a forrás interpretációját lehetővé tevő történész tevékenységek végzése, a már meglévő ismeretek

alapján a források kontextusba rendezése, más, gyakran konvencionális forrásokkal való összevetése, keresztreferenciák keresése, a forrást létrehozó, illetve a forrásközlő nézőpontját meghatározó folyamatok feltárása és elhelyezése a már megismert folyamatokban, a visszacsatolás a makrotörténeti folyamatokhoz, jelenségekhez). Mindez jelentős időt foglal le a tanítás folyamatából, és részben a „történetész” képességek folyamatos fejlesztését, meglehetősen magas szintű készséggé formálását feltételezi.

Saját kutatás?

A 20. századi európai történelem tanításáról írott elektronikus műhelytanulmány szerzője, Bob Stradling szerint a történelemtanárok az elbeszélte történelem feldolgozásának módszertanát *„gyakran hasznos, de valószínűleg extra tanítási eszközként tekintik; a legtöbb tantervben és általában az oktatásban kifejezetten társadalom- vagy helytörténeti kontextusban merül fel egyáltalán alkalmazhatósága”*. A megállapítással a magyarországi tapasztalatok nyomán lényegében egyet lehet érteni, ahogyan a szerzőnek azzal a felvetésével is, hogy a történelmi megismeréshez általában szükséges készségek elsajátíthatók az elbeszélte történelem területén, az erről a területről származó források használatán keresztül is. Ez utóbbi gondolatot folytatva felmerül a lehetősége, hogy a tanulás folyamatában, egyes helyein akár megfordítható lehet a megközelítés: a konvencionális forrásokra épített, illetve makrotörténeti megközelítés alapja lehet az elbeszélte történelem forrásainak feldolgozása. Az ilyen megközelítésnek kitüntetett, több tanórát, illetve annak részletét lefoglaló formája az akár önálló kutatást, interjúkészítést is magában foglaló (ennek megfelelően az interjúkészítés technikáinak elsajátítását, alkalmazását is megkövetelő) oktatási projekt. A projektek témája kötődhet a helytörténethez, a helyi (iskolai) közösséghez, a társadalomtörténet, az életmód egyes jelenségeihez stb., de akár egy-egy archívum, tematikus gyűjtemény anyagának megismeréséhez, feldolgozásához is. Ugyanakkor ennél kisebb lépésekben, egyes tanítási órákon is teret kaphat az elbeszélte történelem forrásanyaga, a történetek feldolgozásában imitálva, részlegesen megjelenítve az önálló kutatás módszereit.

Az emlékezés szabadsága

Az elbeszélte történelemben az adatközlők, interjúalanyok a konvencionális (hivatalos, tudatos történetírói stb.) források szerzőinél nagyobb szabadsággal jelenítik meg személyes véleményüket, nézőpontjukat, jóval szubjektívabban és kevesebb külső kontroll alatt

nyilatkoznak egyes kérdésekről, problémákról, eseményekről. Részben ez is adja a források értékét, felhasználhatóságát. Másrészt viszont az iskolai történelemoktatás – elsősorban a 20. századot tekintve! – amúgy is terhelt, mind a tanulók, mind a tanárok oldaláról ideológiai elemekkel. Ezen a téren igencsak tovább borzolhatják a kedélyeket, nemkívánatos hatást fejthetnek ki a szubjektív visszaemlékezések. Az emlékező elbeszélés személyessége miatt nagy hitelesítőerővel bír. Az egyedi esetek elbeszélése, előtérbe állítása a maga egyoldalú megközelítésével felerősíthet a diákok körében meglévő előítéleteket, felerősítheti szélsőséges ideológiák propagandisztikus, közhelyszerű állításait, a benne rejlő általánosítás megerősítheti az egyes eseményekhez, időszakokhoz, rendszerekhez, magatartásformákhoz kapcsolódó történelmi mítoszokat. Az emlékezést igen gyakran meghatározza – rossz esetben szándékosan valamilyen irányba mozgatja, torzítja – a kérdező és az interjúalany vagy a visszaemlékező nézőpontja, ideológiai beállítottsága. Az ilyen torzulások észrevétele, kezelése nehezen várható el egy diáktól, főként akkor, ha valamilyen (pl. családi, nemzeti, a régióhoz kötődő stb.) közösséget érez az elbeszélőkkel. Ugyancsak kimondottan érett megközelítést, attitűdöt igényelnek, emiatt nehezen kezelhetők a diákok számára az emlékezet pontatlanságából, az emlékezők saját szerepének ártértékeléséből, felnagyításából stb. fakadó „csúsztatások”, szépítő narratívák. Ugyanakkor persze az ezek kezeléséhez szükséges eljárások megismerése, ismeretek megszerzése, valamint képességek megszerzése olyan cél, amely nagyon is egybevág a történelemtanítás céljaival, illetve az önálló gondolkodásra, világértelmezésre nevelés szándékával.

Bob Stradling: A huszadik századi európai történelem tanítása

<http://www.altusoft.com/history/bobstradling/>

A kommunista diktatúrák áldozatai – „felkészítő” óra egy megemlékezésre

A magyar közoktatásban kötelező megemlékezések közül három (a holokauszt és a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapija, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc emléknapija) a 20. század közepéhez, második feléhez kötődik, emiatt meglehetősen jól dokumentált az elbeszélte történelem forrásaival. Ugyanakkor az iskolai megemlékezések visszatérő problémája, hogy nem sikerül mélyen (sőt, sajnos a tapasztalatok szerint gyakran egyáltalán) megérinteniük a diákokat, formálissá válnak, magukon viselik a kötelező kultusz bélyegét. Ugyancsak tapasztalat, hogy a diákokról „leperegnek” (meglepően könnyen feledésbe merülnek) a megemlékezéseken elhangzó, olvasható stb. formában

megjelenő történeti információk, feltételezhetően éppen a kontextus hiánya miatt, illetve azért, mert nem teremtenek kapcsolatot ezek és a saját valóságuk, világképük, életük között.

A megemlékezést „előkészítő” vagy akár önmagában megemlékezést jelentő óra célja, hogy az elbeszél, illetve a személyes történelem (mikrotörténet) forrásain keresztül teremtsen meg a diákok érintettségét, és segítsen előbbé tenni a történelem, a megemlékezéshez kapcsolódó események szélesebb összefüggéseit a diákoknak. Ezen belül közvetlen cél annak tudatosítása, hogy az 1950-es, 60-as években a kommunista terror nem csak a „nagypolitika” résztvevőit érintette, hogy az áldozatok közé tartoztak többek között a „hadifoglyok” (kényszermunkára hurcoltak) és a politikai foglyok (1956 előtt és után is).

I. Ráhangolódás

Részlet *A tanú* című filmből; ötletbörze: mi történt?

Vetítsük le hang nélkül azt a jelenetet, amikor Pelikánt elviszi a „fekete autó”; kérdezzük meg a diákokat, szerintük mi történt, és kérdezzünk rá minél több részletre (pl. mikor játszódik a jelenet, kik vannak jelen, jellegzetes tárgyak, ruhadarabok stb.).

Az információkat írjuk a táblára, a diákok is jegyezzék le a füzetükbe.

II. Jelentésteremtés, első szakasz – forráselemzés, 1. „forráspár”

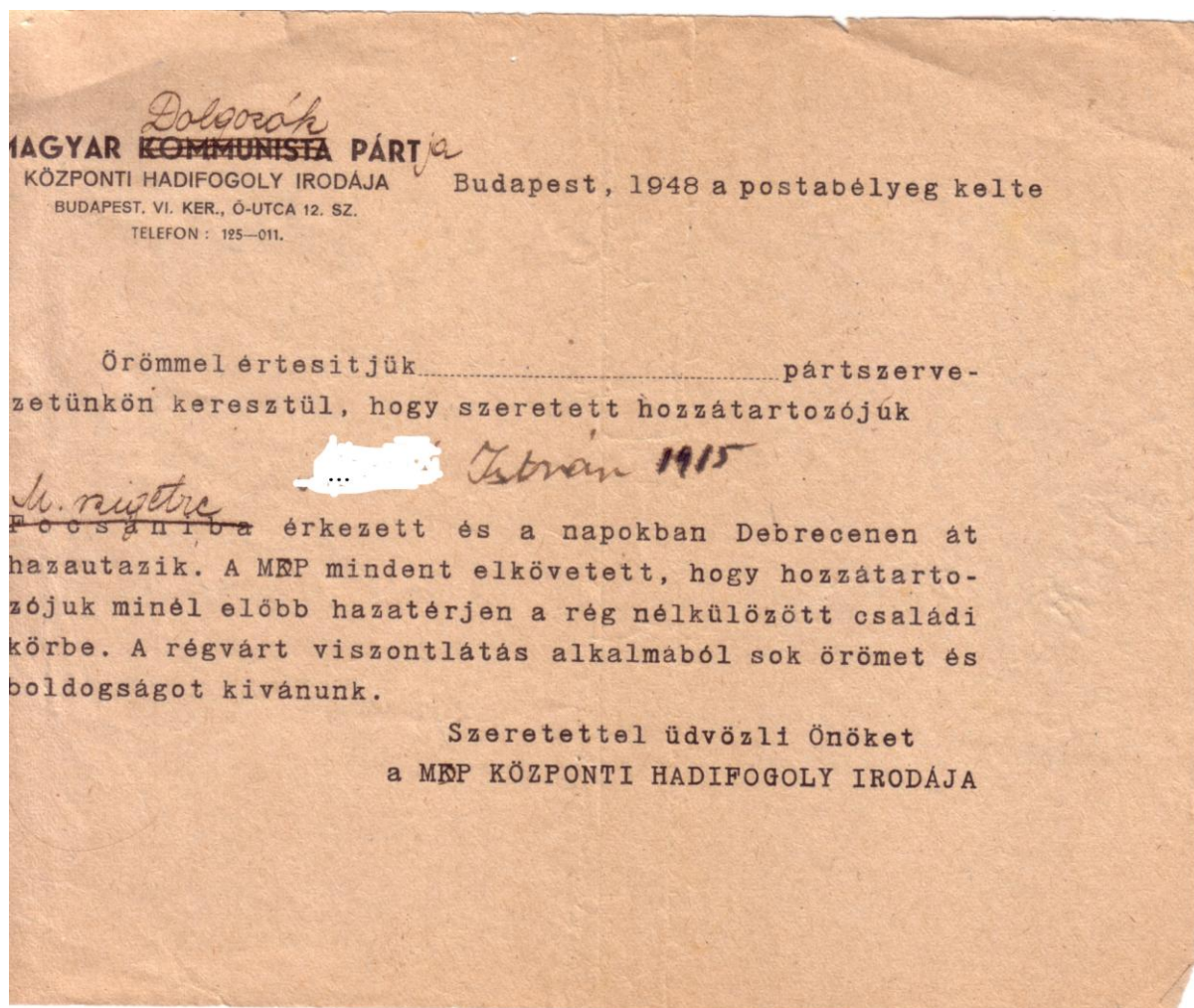
Páros, majd erre épített csoportmunka

1. A diákok párokban dolgozzanak. Az első lépésben minden első pár a hivatalos értesítőt, minden második pár a magánlevelet olvassa el, és oldja meg a hozzájuk adott feladatokat. (A megoldáshoz használjanak segédkönyveket, kézikönyveket – kronológiát, történeti lexikont, „krónikát”, történelemkönyvet, atlaszt, térképet. Nem baj, ha többféle a többféle eszköz használata miatt valamelyest eltérő megoldások születnek; ezek összevetése jó alkalom az ismeretek pontosítására, a segédeszközök, kézikönyvek, esetleg internetes források használatának gyakorlására.) Szükség esetén nyújtsunk támpontokat, segítséget a segédeszközök használatához.

2. Kb. 5 perc munka után a diákok cseréljenek párt úgy, hogy mindenki ugyanazon a témán dolgozzon tovább. Folytassák a feladatok megoldását, illetve továbbra is segítsük a megoldásokat.

3. Kb. 10 perc után a két különböző forrással dolgozó párokból alkossunk 4 (szükség esetén 4-5) fős csoportokat. A csoportokon belül a diákok mutassák be egymásnak a forrásokat, megoldásaikat, és oldják meg a két forrás összehasonlítására vonatkozó feladatokat. A megbeszélés közben frontálisan is kiemelhetünk megoldásokat, információkat. Érdekes

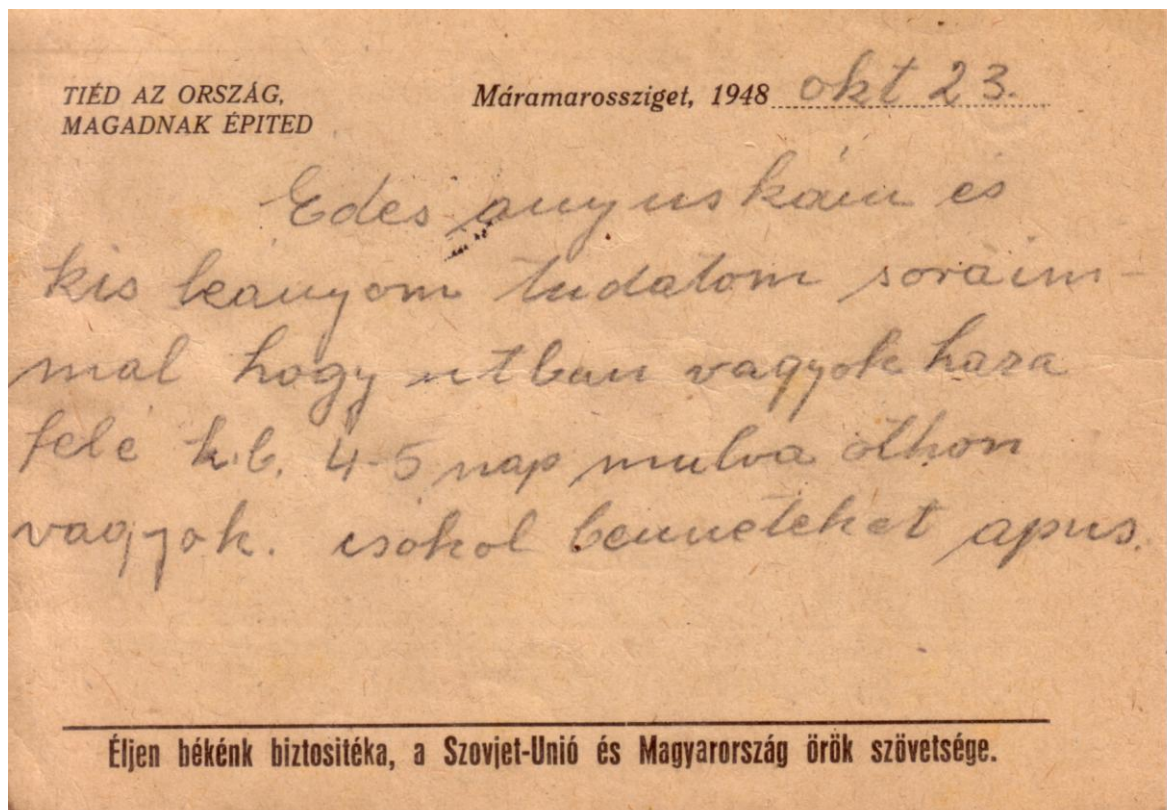
felhívni a figyelmet a hivatalos értesítő és a magánlevél hangnemének különbségére (sablonok, a hivatalos stílus jellemzi), illetve a levelezőlapra nyomtatott „jelmondatok”, politikai jelszavak keserűen ironikus hatására. („*Tiéd az ország, magadnak építed!*”, „*Éljen békénk biztosítéka, a Szovjet-Unió és Magyarország örök szövetsége.*” – a hároméves szovjet hadifogoly/munka táborból visszatérőben küldött levelezőlapon.) A megfigyeléseket, a feladatok megoldásait vezessük fel a táblára, jegyzeteljék a tanulók!

1. forrás: hivatalos értesítő; feladatok

- Írjátok ki, milyen szervezet az értesítő feladója! Fogalmazzátok meg, mi lehetett a szervezet feladata!
- Keressétek meg az értesítő feladásának évszámát! Keressétek meg a térképen (atlaszban) a két, az értesítőben említett helyszínt (Máramarossziget, Debrecen)!
- Következtessetek! Mikor eshetett fogságba a szóban forgó személy, és honnan térhetett haza?

- Nézzetek utána, miért javították át kézzel az értesítőt a párt nevét, milyen szerepet játszott a két párt a háború alatt, illetve a háború utáni politikában, meddig működött az MDP!

2. forrás: magánlevél; feladatok

- Írjátok le, ki lehet (nem, név, helyzet) alapján a levél küldője, illetve kiknek írta a levelet!
- Keressétek meg a levél feladásának évszámát, helyszínét! Keressétek meg a térképen (atlaszban) a feladás helyszínét!
- Nézzetek utána, milyen politikai viszonyok voltak, események játszódtak le Magyarországon a levél feladásának idején! Kitől (párt) származhattak, mire vonatkozhattak a levelezőlapra nyomtatott politikai jelmondatok?

A két forrás összevetése

- Gyűjtsetek bizonyítékokat, amelyek arra utalnak, hogy a két forrás ugyanahhoz az eseményhez kapcsolódik! Foglaljátok ezeket táblázatba! Írjátok le egy mondatban, mi volt az esemény!
- Fogalmazzatok meg, mi történhetett a levél feladójával, hogyan alakulhatott a kapcsolata a családjával, mennyi időt tölthetett tőlük távol!

III. Jelentésteremtés, második szakasz – forráselemzés, 2. „forráspár”

Páros, majd erre épített csoportmunka

1. A diákok párokban dolgozzanak. Az első lépésben minden első pár a Faludy-émlékirattal, a másik az oral history archívumból származó visszaemlékezéssel foglalkozzon. Oldják meg a hozzájuk kapcsolódó jelöléses feladatokat. (A megoldáshoz használjanak segédkönyveket, kézikönyveket – kronológiát, történeti lexikont, „krónikát”, történelemkönyvet.) Szükség esetén nyújtsunk támpontokat, segítséget a segédeszközök használatához.

2. Kb. 10 perc után a két különböző forrással dolgozó párokból alkossunk 4 (szükség esetén 4-5) fős csoportokat. A jelölések alapján készítsenek táblázatot az eseményekről, vessék össze a két forrásban elbeszélte történetet!

Alacsonyabb évfolyamokon – életkortól, felkészültségtől függően – a jelöléses feladatsorokat szétbonthatjuk egy-két kérdésesre, amelyekre egy-egy tanulópár keresse a választ. Az eredményeket ebben az esetben frontális munkával, táblázatban összegezhetjük (táblán, aktív táblán).

A feladat egyik közvetlen célja annak tudatosítása, hogy (bár az ÁVH-t megszüntették) a letartóztatások folytatódtak, nagyjából hasonló módon 1956 után is. Emellett a forrásfeldolgozás másik célja a letartóztatás „koreográfiájának”, menetének bemutatása, illetve a letartóztatás élményének életszerűvé tétele. Eközben reflektáljunk az óra elején vetített jelenetre (tárgyak, személyek stb.). Emeljük ki a jellegzetes, elhíresült helyszíneket, szereplőket, mozzanatokot (Andrássy út 60., ávósok, megfélemlítés, a tárgyak eltulajdonítása, verés stb.). A csoportmunka közben, illetve frontális formában térjünk ki a kutatási feladatokra. A csoportos munka során, illetve frontális formában utalhatunk a ráhangolódásként levetített filmrészletre, a valóságos események kereteinek felidézésére mint a szatíra lényeges elemére.

Feladatok a forrásszemelvényekhez

- Jelöljétek meg a szövegben azokat a részleteket, amelyek választ adhatnak a kérdésekre!
- Mennyire számítottak a letartóztatásukra az érintettek? Mennyiben okozott nekik meglepetést?
- Mikor (időszak, év, évek) történt az esemény?
- Kik voltak jelen, hogyan zajlott a letartóztatás?
- Milyen híreket, információkat, értesítést kaptak a családtagok?
- Hová vitték a letartóztatottat? Milyen jelenségek keltettek félelmet benne?

Külön feladat az 1. forráshoz

Nézz utána, kik voltak az ávósok, mi volt az ÁVH, meddig működött!

Külön feladat a 2. forráshoz

Nézz utána, mik voltak a munkástanácsok, mikor alakultak, meddig működtek!

1. forrás

Szobnál két detektív leszállított a vonatról, amikor az útlevelemet megnézték. Közrefogtak a rendőrautóban, míg a vezető visszahajtott velünk Budapestre. Megnyugtatósomra a két ávós biztosított, hogy tanúkihallgatásra visznek az Andrássy út 60.-ba, és másnap reggelre minden bizonnyal hazaengednek. Kegyes és áttetsző hazugságukra bólintottam egyet, és hallgatásba burkolóztam. Visszaidéztem álmatlan éjszakáimat, amikor a letartóztatásomra készültem; formális logikára alapított érveimet, melyek szerint aligha tartóztatnak le, miután semmi törvénybe ütközőt nem követtem el, és érzéseimet meg sejtelve, hogy mindezek ellenére lefognak. És most itt vagyok a 48-as számú cellában. Jó jel: 1848 emlékét idézi.

Amerikai cigarettával kínáltam a detektíveket. Mohón kaptak utána, és sokatmondóan összesandítottak. Túl vagyok a letartóztatáson, gondoltam akkor újra és újra. Másfél esztendeje vártam erre. És most úgy érzem magam ebben a kocsiban, mintha öt perccel halálom után tulajdon holttestem felett lebegnék, és a holtak gőgjével tekintenék vissza egykori halálfélelmeimre. Minthogy a detektívek mereven nézték zsebemet, mindegyiknek markába nyomtam egy-egy csomag cigarettát, s azontúl az országutat figyeltem: a kékesfekete jegenyest és a sárga falusi templomokat, amelyek mellett elhaladtunk és a reflektorfényben ugráló nyulakat, melyek kétségbeesetten kapálóztak hátsó lábukkal.

Az Andrássy út 60. egyik nagy, földszinti cellájába vezettek. Az ajtóban, nádfonatú karosszéken, lázrózsás arcú, fiatal őrmester ült. „Adja ide mindenét” – mondta szelíden. Egy pillanatig tanácstalanul álltam a vér, a verejték és az emberi ürülék fojtogató atmoszférájában, aztán letettem eléje pénzemet, öngyújtómat, karórát. Amikor Parker tollamat meglátta, elismerő pillantást vetett felém, és gyors mozdulattal nadrágzsebébe süllyesztette. „Erre a borítékra felírom, mi volt magánál” – mondta közönyösen. – „Nehogy aztán rajtam követelje a kacsáját.” Mialatt körmölt, végignéztam a helyiségen.

A cella végén, alkóvszerű benyílóban vagy tízen aludtak ruhában, nők és férfiak vegyesen, a deszkadobogón. Körülbelül ugyanannyi ember ült lehajtott fejjel a falnak fordított székeken,

melyek egymástól mintegy két méter távolságban álltak. Mind férfiak voltak, csakúgy, mint az a négy, aki a sarokban állt, óriási tócsák közepén. Orrukat a falnak nyomták, térdük remegett; a nadrágja mind a négynek nedves volt. Egy ember a padlón feküdt, vércsíkos, nyáltól és vizelettől irizáló tócsában. Bokájától válláig össze volt kötve, olyan szorosan, mint egy múmia. Arccal a kőpadlóra borult, úgyhogy csak zsiros, sonkaszínű tarkóját láthattam, a három, kissé ferdén szaladó mély ráncsal, melyekben megüledett a verejtéke. [...]

Faludy György (1910–2006): *Pokolbéli víg napjaim*

<http://www.pim.hu/object.0bfc8441-d6f5-4f56-9087-d31f36358442.ivy>

2. forrás

Ekkor már a levegőben lógott a letartóztatásunk. Összeszedtem a munkástanács értékesebb iratait, és azt összefűzve átadtam a húgomnak, hogy őrizze meg. [...]

1957. május 13-án, a letartóztatásom napján, ünnepeltük a feleségem születésnapját. Ott volt a húgom a férjével és a feleségem egy gyerekkori barátnője. Este fél tíz körül szólt a csengő. Két egyenruhás rendőr és két civil ruhás ember állt az ajtóban. Bejöttek, és mindent átkutattak. A pincébe is lementek, még a szemet is áttúrták. Fegyvert kerestek, de én annyira vigyáztam a forradalom alatt, hogy ha véletlen mégis az utamban került egy fegyver, azt vagy kikerültem, vagy nagy ívben átléptem, nehogy azt lehessen mondani, hogy fegyver volt a kezemben. Én tudtam, hogy a rendszer, amelyik legyőzött bennünket, olyan embereket fog keresni, akiknél fegyver volt, még ha nem is lőttek vele. Aztán szépen írtak egy elismervényt a feleségemnek, hogy átvettek. Ez már egy tisztességesebb dolog volt, mert nem névtelenül tűntem el.

Érdekes epizód, hogy egy nagy verést hogyan úsztam meg ekkor. Hogy érthető legyen, időben egy kicsit vissza kell mennem. Az ötvenes évek közepén egy reggel jött a házmester, hogy hagyjuk nála a kulcsot, mert jönnek ellenőrizni a központi fűtést. Otthagytuk a kulcsot. Délután arra értünk haza, hogy a fürdőszobából, a konyhából leszerelték a radiátort, nincs meleg víz, nincs fűtőtest. Valakinek építettek ott a káderdülőben valami csoda villát, és elvitték az összes radiátort és a kazánt. Emiatt, ha fürödni akartunk, akkor a konyhában, egy mosófazékban vizet melegítettünk, azt beöntöttük a kádba, és akkor, ha hasra fekiüdtem vagy hanyatt fordultam, akkor az oldalamon maradt egy 10 cm széles száraz csík. Ilyen körülmények között éltünk... Amikor feljöttek a rendőrök a pincéből, mondtam a feleségemnek, hogy mivel beleturkáltak a szénbe és holt koszos lett a mancsuk, melegítsen már egy fazék forró vizet, és adja oda az uraknak, hogy meg tudják mosni a kezüket. Ettől szemük-szájuk

tátva maradt. Megmosták a kezüket, és bevitték a Tolnai Lajos utcába. Volt ott egy nagyon szűk lépcsőház az elején, ahol föl lehetett menni az első meg a második emeletre, ott verték meg az embereket. Mikor megérkeztünk, az egyik kísérőm azt mondta az ottani őrknek, hogy „ezt az embert hagyjátok békén”. Így följutottam a második emeletig úgy, hogy nem intéztek el. Pedig szörnyű verések-ordítások hallatszottak ki éjszakánként ebből a lépcsőházból, de engem akkor éjjel nem vertek meg. Hát néha jó egy ilyen fazéknyi meleg víz is...

Interjú Lukách Tamással (1923–2000). Az 1956-os magyar forradalom történetének dokumentációs és kutatóintézete közalapítvány, oral history archívum

<http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/oral>

Táblázatminta a két forrás összevetéséhez

Cím nélkül - SMART Notebook		
Fájl Szerkesztés Nézet Beszúrás Formátum Rajz Súgó		
Feladatok a forrásszemelvényekhez: Jelöljétek meg a szövegben azokat a részleteket, amelyek választ adhatnak a kérdésekre!		
	1. forrás (Faludy György)	2. forrás (Lukách Tamás)
Mennyire számítottak a letartóztatásukra az érintettek? Mennyiben okozott nekik meglepetést?		
Mikor (időszak, év, évek) történt az esemény?		
Kik voltak jelen, hogyan zajlott a letartóztatás?		
Milyen híreket, információkat, értesítést kaptak a családtagok?		
Hová vitték a letartóztatottat? Milyen jelenségek keltettek félelmet benne?		

IV. Reflektálás – szövegalkotás

A diákok párokban kezdjék meg a munkát, és otthon, egyénileg fejezzék be (az idő függvényében). Alkossanak kb. egyoldalas szöveget! Válasszanak a témák közül!

Témák a szövegalkotáshoz:

- Írjatok válaszlevelet a hadifogoly magánlevelére (II./ 2. forrás)!
- Meséljétek el a hazaérkezésről szóló hivatalos értesítő (II./ 1. forrásérkezését, fogadtatását valamelyik családtag, szomszéd, rokon, ismerős nevében!

- Meséljétek el az egyik letartóztatás történetét (III./ 1–2. forrás) egy jelenlévő szemtanú nézőpontjából! Válasszatok „címzettet”: barát, ismerős / családtag, rokon / munkahelyi környezet
- Írjatok meg egy letartóztatáshoz kapcsolódó jelenetet, mozzanatot párbeszédes formában! A párbeszédet egészítsétek ki a beszélők érzéseire, gondolataira utaló „belső hangokkal”! (Válasszatok a III./ 1–2. forrás mozzanatai közül, vagy alkossatok saját történetet!)
- Készítsetek „hivatalos” beszámolót, jegyzőkönyvet a letartóztatásokról!

A tanítási óra lehetséges folytatása

1. A szövegek (házi feladatok) felolvasása, megbeszélése, a különböző változatok összehasonlítása a következő tanórán/órákon.
2. Részvétel az emléknapon.
3. Önálló interjúkészítés, az interjúszöveg feldolgozása, bemutatása
 - olyan személlyel, akit letartóztattak, vagy akinek a családjában, szorosabb baráti körében történt ilyen,
 - olyanokkal, akik felnőttként éltek az adott időszakban, de nem érintették őket közvetlenül az atrocitások,
 - olyanokkal, akik gyermekek voltak valamelyik időszakban, gyermekkori emlékeik vannak róla.

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Bánki István

Téma (óra, foglalkozás címe)	Emlékezet, megemlékezés – elbeszélte történelem („oral history”) az iskolában, a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknaphoz vagy a 8. és 12. évfolyamos tananyaghoz kapcsolódóan
Iskolatípus	☒ Általános iskola ☒ Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	7-12 (a közvetlen tanítási folyamatban 8. és 12., az emléknaphoz kapcsolva bármelyik)
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	A 20. század második felének története
Csoport nagysága	☒ Osztály
Időtartam (perc)	45
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	A magyar közoktatásban kötelező megemlékezések közül három (a holokauszt és a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknaphoz, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc emléknaphoz) a 20. század közepéhez, második feléhez kötődik, emiatt meglehetősen jól dokumentált az elbeszélte történelem forrásaival. Ugyanakkor az iskolai megemlékezések visszatérő problémája, hogy nem sikerül mélyen (sőt, sajnos a tapasztalatok szerint gyakran egyáltalán) megérinteniük a diákokat, formálissá válnak, magukon viselik a kötelező kultusz bélyegét. Ugyancsak tapasztalat, hogy a diákokról „leperegnek” (meglepően könnyen feledésbe merülnek) a megemlékezéseken elhangzó, olvasható stb. formában megjelenő történeti információk, feltételezhetően éppen a kontextus hiánya miatt, illetve azért, mert nem teremtenek kapcsolatot ezek és a saját valóságuk, világképük, életük között. A megemlékezést „előkészítő” vagy akár önmagában megemlékezést jelentő óra célja, hogy az elbeszélte, illetve a személyes történelem (mikrotörténet) forrásain keresztül teremtsen meg a diákok érintettségét, és segítsen előbbé tenni a történelem, a megemlékezéshez kapcsolódó események szélesebb összefüggéseit a diákoknak. Ezen belül közvetlen cél annak tudatosítása, hogy az 1950-es, 60-as években a kommunista

	terror nem csak a „nagypolitika” résztvevőit érintette, hogy az áldozatok közé tartoztak többek között a „hadifoglyok” (kényszermunkára hurcoltak) és a politikai foglyok (1956 előtt és után is).
Foglalkozás típusa	☒ Tanórai
Munkaformák	☒ Frontális ☒ Csoportmunka ☒ Páros munka ☒ Egyéni munka (pl. kutatás)
Eszközök	DVD vagy videólejátszó (kivetítő, aktív tábla); film vagy képsorok A tanú című filmből, forrásszemelvények (oral history, magántörténelem), történeti kronológiák, krónikák, kézikönyvek, tankönyv(ek), történelmi atlasz, térkép
Előkészületek	Amennyiben arra lehetőség van, aktív táblás feladatok előkészítése, a csoport képességei, adottságai, érdeklődése szerint

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
5	Ráhangolódás Filmrészlet	Frontális megbeszélés, ötletbörze	Filmrészlet (A tanú); videó/DVD, projektor/ képernyő/ aktív tábla.
15	Jelentésteremtés (1.) Forráselemzés (hadifogoly hazatéréséről tudósító magánlevél és hivatalos értesítő)	Páros munka – forrás kezelése, kontextusba illesztése; összevetése kronológiai, eseménytörténeti adatokkal. Csoportmunka: a források összehasonlítása, grafikus szervező segítségével.	Forrásszemelvények, történeti kronológiák, krónikák, kézikönyvek, tankönyv(ek), történelmi atlasz, térkép.
15	Jelentésteremtés (2.) Forráselemzés (beszámoló, visszaemlékezés letartóztatásról 1956 előtt és 1956 után, a megtorlások hullámában)	Páros munka – forrás kezelése, kontextusba illesztése; összevetése kronológiai, eseménytörténeti adatokkal. Csoportmunka: a források összehasonlítása, grafikus szervező segítségével.	Forrásszemelvények, történeti kronológiák, krónikák, kézikönyvek, tankönyv(ek).
10	Reflektálás A második forráscsoporthoz kapcsolódóan önálló gondolatok megfogalmazása	Páros munka – nézőpontváltó vagy fiktív elbeszélés, belső hangos kiegészítés, beszámoló, válaszlevél stb. írása.	
	Házi feladat	A párokban elkezdett szövegek befejezése otthon, egyéni munkával.	
	Folytatás: 1. A szövegek felolvasása, megbeszélése, a különböző változatok összehasonlítása a következő tanórán / órákon. 2. Részvétel az emléknapon. 3. Önálló interjúkészítés, az interjúszöveg feldolgozása, bemutatása.	1. Frontális munka, az elhangzó szövegek értékelése 3. Részvétel oktatási projektben, önálló munka.	

Értékelés módja	A tanórához nem kapcsolódik közvetlen, jeggyel való értékelés, de érdemes a munka során visszajelzéseket adni, illetve a későbbiekben egy időszak vagy téma értékelésénél figyelembe venni az itt nyújtott teljesítményt.
Megjegyzések, javaslatok	Az óra célja, hogy a történelmi eseményekkel kapcsolatban személyes érdeklődést, érintettséget alakítsunk ki. Ennek egyik fontos mozzanata a megismertekre, olvasottakra való reflektálás aktív formában, szövegalkotással. Ennek a színvonala természetesen igen eltérő lehet évfolyamonként, mint ahogyan a feladatok megoldásáé is.
Felhasznált irodalom	Bob Stradling: A huszadik századi európai történelem tanítása. http://www.altusoft.com/history/bobstradling/ Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány, Oral History Archívum http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/oral Faludy György: Pokolbéli víg napjaim. http://www.pim.hu/object.0bfc8441-d6f5-4f56-9087-d31f36358442.ivy